

Hvordan norsk forbruk utrydder arter

For første gang har forskere sett på sammenhengen mellom norske husholdningers forbruk og utryddingen av arter på verdensbasis.

Naturvernforbundet 2023

TITTEL

Hvordan norsk forbruk utrydder arter

FORFATTER

Anne Guri Solem, Rikke Agerup og Pernille Bonnevie Hansen

UTGIVELSE

Norges Naturvernforbund 2. mai 2023. Versjon 2: 12. Juni 2023. Korrigering på s 13, s. 16, s. 22.

KILDEBRUK

Iordan, Bjelle og Pujol (2023). [Consumption-based effects on land use and biodiversity](#) (2023:00463). Sintef. ISBN 978-82-14-07804-6

Vi tar livet av artene våre

Har du kjent på kollisjonen mellom kjøpepress og miljøsamvittighet? Lurt på om behovet for ny jakke kom innenfra eller fra reklamene du konstant utsettes for? I Norge bruker vi *millioner* på regnskogen, men *milliarder* på mat, klær, sko, dingser og tjenester. Det private forbruket i Norge har tredoblet seg på tretti år. Hvilke konsekvenser har forbruksveksten for naturen? Det vil neppe overraske deg at det er en sammenheng her, men hittil har vi ikke kunnet *vise* det på en enkel måte. Det ville vi gjøre noe med.

Når vi snakker om klimagasser og klimakutt, måler vi det meste i CO₂-ekvivalenter. Naturvernforbundet har savnet en tilsvarende målestokk for natur. Med økonomisk støtte fra Sparebankstiftelsen DNB fikk vi mulighet til å hyre inn Sintef til å se nærmere på en mulig målestokk, og hvordan den kan belyse miljøbelastninga ved norske husholdningers forbruk.

Tallene peker på en klar sammenheng mellom forbruk, råvarebruk, arealbeslag og naturtap. Artstapet har økt i takt med forbruket, og Norge beslaglegger mer råvarer, vann og areal til sitt forbruk enn land vi gjerne sammenligner oss med.

Du finner hele faktagrunnlaget fra Sintef på Naturvernforbundets nettsider. I denne populærrapporten gir vi deg de viktigste funnene, satt i kontekst og akkompagnert av mulige løsninger.

I første kapittel av denne rapporten kan du lese om denne målenheten, *potensielt artstap*, som sier noe om sjansene for at belastninga på verdens arter blir så stor at en av dem faktisk dør ut. Å stanse menneskeskapt utryddelse av arter er et av målene i den internasjonale naturavtalen inngått i desember 2022.

I kapittel 2 får du se at artstapet følger forbruksveksten, og kapittel 3 viser at vi ligger høyere enn land vi gjerne sammenligner oss med. Vi viser at det norske forbruket beslaglegger råvarer, areal og vann langt over verdensgjennomsnittet, og i kapittel 4 går vi inn i den delen av forbruket vårt som forårsaker størst naturtap, nemlig maten.

Et viktig funn fra Sintefs forskning, er at 3/4 av naturtapet fra norske husholdningers forbruk, rammer natur utenfor landegrensene. Slik er det også for mange andre rike land. Dette kan du lese mer om i kapittel 5. Vi kjenner igjen bildet fra klimadebatten: CO₂-utslippene fra produksjon og transport av produkter vi importerer, er ikke med i klimaregnskapet. Faktisk fører vi ikke ingen offisiell statistikk for miljøkonsekvensene

norsk forbruk fører til utenfor landegrensene. Dette er det på tide å endre, og vi håper dette faktagrunnlaget kan være en start.

Skal vi snu skuta, trenger vi stat, kommuner, næringsliv og folk flest på laget. I kapittel 6 kan du lese om hva hver av disse kan gjøre – her og nå. De fleste av oss ønsker tross alt å ta gode miljøvalg, om vi bare vet hvordan!

God lesning!

Pernille Hansen

Pernille Hansen,
Nestleder, Naturvernforbundet

Til ettertanke

Denne rapporten er laget for å formidle kunnskap om vårt forbruk og effekten det har på den viktige og verdifulle naturen vår.

Med rapporten ønsker å gi deg innsikt til ettertanke, og håper det inspirerer til å være med på å skape endring. Er vi mange, kan vi få til mye.

Innholdsfortegnelse:

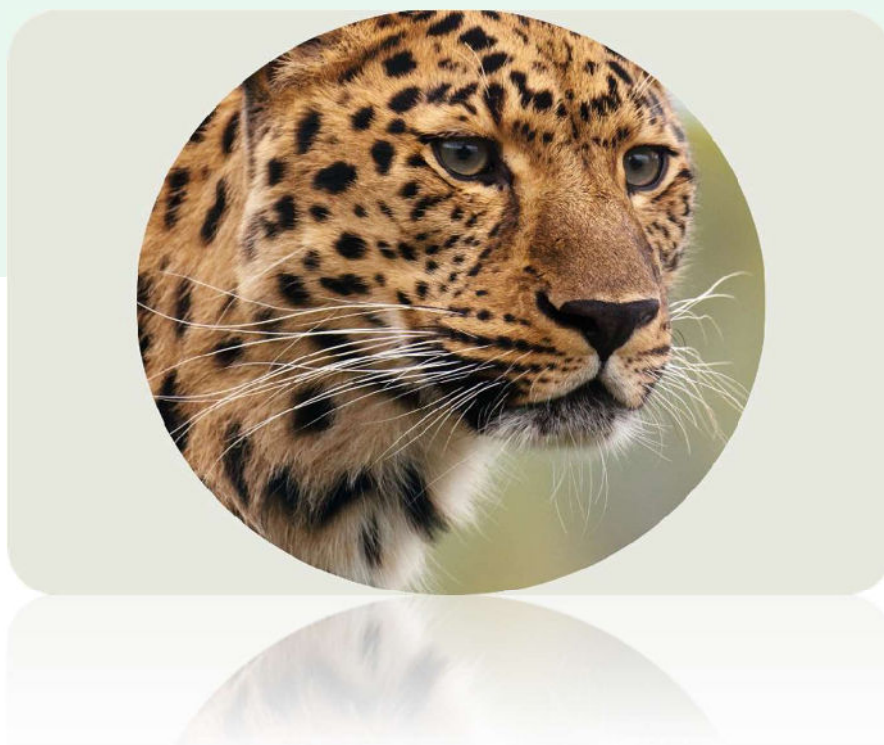
KAPITTEL 1: BAKGRUNN, METODE OG AVGRENSNINGER BASERT PÅ RAPPORTER FRA SINTEF.....	7
1.1. VI TRENGER EN MÅLESTOKK SOM VISER NATURTAPET VI FORÅRSAKER.....	7
1.2. HVORFOR NATURVERNFORBUNDET LAGER DENNE RAPPORTEN	7
1.3. SENTRALE BEGREPER.....	8
1.4. ARTSTAP – SLIK DET FRAMKOMMER I DENNE RAPPORTEN.....	8
1.5. PRIVATE HUSHOLDNINGENES FORBRUK.....	9
1.6. GLOBALT PERSPEKTIV.....	9
1.7. FORBRUKSVEKST ETTER 2015.....	9
KAPITTEL 2: FORBRUK OG ARTSTAP HENGER TETT SAMMEN.....	10
2.1. METODE.....	10
2.2. NÆR TREDOBLING AV ARTSTAP FRA 1995 TIL 2015.....	11
2.3. NORSK PTA UTVIKLER SEG VERRE ENN ANDRE LAND.....	12
2.4. DRAMATISK ØKNING I NORSK FORBRUK FRA 1995 TIL 2021.....	13
2.5. HØYT FORBRUK AV RÅVARER.....	14
2.6. ELEFANTEN I ROMMET.....	14
2.7. NATURVERNFORBUNDETS LØSNINGER.....	15
KAPITTEL 3: ØKNING I ALLE FORBRUKS- KATEGORIER.....	16
3.1. KLÆR OG TEKSTILER.....	17
3.2. ELEKTRISKE ARTIKLER OG ELEKTRONIKK.....	18
3.3. ETTERTANKE:.....	19
3.4. NATURVERNFORBUNDETS FORSLAG TIL LØSNINGER:.....	19
3.5. NATURVERNFORBUNDET JOBBER VIDERE FOR:.....	21
KAPITTEL 4: MATFORBRUK STÅR FOR 71 % AV POTENSIELT ARTSTAP.....	22
4.1. STERK ØKNING I ARTSTAP PÅ GRUNN AV MATFORBRUK.....	22
4.2. MATFORBRUK PÅVIRKER MANGE MILJØINDIKATORER.....	23
4.3. NATURVERNFORBUNDETS POLITIKK FOR KLIMA- OG NATURVENNLIG JORDBRUK.....	23
KAPITTEL 5: VÅRT FORBRUK LEGGER BESLAG PÅ STORE AREALER.....	24
5.1. VÅRT FORBRUK LEGGER BESLAG PÅ STORE AREALER.....	24
5.2. FRA SKOG TIL BEITE.....	25
5.3. DET STØRSTE FORBRUKET AV VANN SKJER I ANDRE LAND.....	26
5.4. RÅMATERIALENE KOMMER I STOR GRAD FRA UTLANDET.....	26
5.5. HUSHOLDNINGENES FORBRUK OG AREALKONSEKVENSER.....	26
5.6. NATURVERNFORBUNDETS LØSNINGER.....	26
KAPITTEL 6: HVA GJØR VI NÅ? NATURVERNFORBUNDET SER FRAMOVER MOT 2050.....	27
6.2. NATUREN ER HARDT PRESSET.....	27
6.3. TUSENVIS AV ARTER ER TRUET.....	28
6.4. NATURVERNFORBUNDETS LØSNINGER.....	28
6.5. NÅ ER DET DEN HELT ALMINNELIGE NATUREN SOM TRENGER VÅR STØTTE.....	29
6.6. PÅ TIDE Å BRETTE OPP ERMENE.....	29

Kapittel 1:

Bakgrunn, metode og avgrensninger

Basert på rapporter fra Sintef

1.1. Vi trenger en målestokk som viser naturtapet vi forårsaker

FN, regjeringer og miljøorganisasjoner over hele verden peker på to store, felles utfordringer: Klimakrisen og naturkrisen.

For klimakrisen har CO₂ utviklet seg til å bli en felles målestokk for både tilstand og utvikling. For naturtap har vi savnet en tilsvarende målestokk.

Selv om mange intuitivt antar at det er en sammenheng mellom forbruk og naturtap, har vi **manglet et samlet faktagrunnlag som viser den faktiske sammenhengen mellom forbruk og artstap** og oversikt over utviklingen.

1.2. Hvorfor Naturvernforbundet lager denne rapporten

Naturvernforbundet bygger sin politikk på kunnskap om effekter på natur og miljø. Vi trenger oppdaterte fakta både som argumentasjon for eksisterende politikk, og for å kunne utvikle ny politikk. Vi ønsker å dele faktagrunnlaget vårt med andre som kan dra nytte av det.

Naturvernforbundet har, med finansiering fra Sparebankstiftelsen DNB, fått utarbeidet et faktagrunnlag om norske forbrukeres effekt på naturtap. Det har ikke vært gjort på denne måten tidligere.

I arbeidet med et nytt faktagrunnlag, har vi samarbeidet med Sintef, som har utarbeidet tre

delrapporter basert på tidligere publisert dokumentasjon.

Denne rapporten oppsummerer Sintefs tre delrapporter og setter funnene i kontekst. Vi har også supplert med andre relevante funn. Disse er skilt ut fra den øvrige teksten. For å mobilisere til handling har vi også skrevet om Naturvernforbundets forslag til veier ut av uføret.

Vi forventer at det blir publisert mye ny forskning om forbrukets effekt på biologisk mangfold i årene som kommer.

Når ikke annet er oppgitt, er Sintef-rapporten kilden for oppgitte funn.

69 % av jordas ville dyrebestander er tapt siden 1970. (WWF)

75% av jordens landarealer er betydelig endret av mennesker, blant annet på grunn av utvidelse av byer, veier, industrielt jordbruk og skogbruk.

1 million arter er truet av utryddelse.

En halv million utryddingsstruede arter kan reddes om vi raskt restaurerer leveområdene deres. (Verdens naturpanel)

1.3. Sentrale begreper

EU-27 – samlet for EUs 27 medlemsland. Her inngår data fra alle 27 land, også fra før utvidelsen av EU.

Europa – samlet for alle europeiske land.

Globalt – samlet for 214 land

Forbruk – innkjøp målt i penger

Per capita – gjennomsnitt per innbygger

For tap av biologisk mangfold bruker vi i denne rapporten et samlet begrep som gjør det mulig å beskrive situasjonen over tid og å sammenligne land og regioner. Bruk av ett begrep gjør det dessuten i fremtiden mulig å se effekter av tiltak. Internasjonalt brukes *Potentially Disappeared Fraction of Species* som målestokk. Vi har oversatt dette til **Potensiell tapt andel av arter – PTA**. Det er denne forkortelsen som brukes i rapporten. Når vi i denne rapporten bruker betegnelsen «artstap», er det PTA vi referer til.

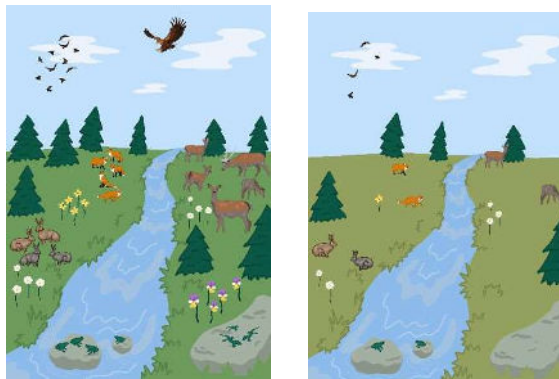
PTA teller bare de artene som ikke tåler belastningen forbruket i et gitt år medfører. Kun

så sterk belastning over tid at arten ikke overlever, er tatt med. Sterk nedgang i antall individer av en art, uten utryddelse, er ikke med i PTA.

I denne rapporten brukes m2 som målestokk for areal. Effekten på areal er modellert i LC-IMPACT for landbesittelse (bruk) og arealtransformasjon, men kun bruk er tatt inn. Modellen tar hensyn til at noen arter kan overleve uten naturlige habitat, det vil si i menneskeskapt omgivelser.

1.4. Artstap – slik det framkommer i denne rapporten.

PTA forteller hvor stor andel av artene som kan dø ut dersom forbruket i et visst år fortsetter. Effekten på artsmangfoldet skyldes bruken av areal, og miljøpåvirkning av arealene.

Av anslagsvis åtte millioner dyre- og plantearter i verden, er omkring en million truet av utryddelse. Endret arealbruk gjennom nedbygging, oppdyrking og mer intensiv utnyttelse er viktigste årsak, men også overbeskatning, klimaendringer, forurensing og spredning av fremmede arter er med på å gjøre dagens utryddingstakt ti tusen til hundre tusen ganger raskere enn før

(The living Planet, 2022)

Artstapsmålestokken vi opererer med i denne rapporten (PTA) tar for seg den **globale** effekten på **pattedyr, krypdyr, amfibier, fugler og planter**. Insekter er ikke tatt med i denne rapporten.

PTA ser dessuten bare på "livet på land". Tap av arter i vann og på grunn av klimaendringer alene, kommer i tillegg. Det mangler i dag data for å beregne naturtap i vann og på grunn av klimaendringer etter PTA-metodikken.

Den direkte *klimaeffekten* inngår ikke i beregningen av PTA, men det finnes andre rapporter som forteller om artstap på grunn av klimaendringer.

PTA *kvantifiserer* artstap, men sier ikke direkte hvilke arter som blir berørt av vårt forbruk. For å konkretisere har vi illustrert rapporten med arter vi vet er truet på grunn av endringer i arealbruk eller miljøkonsekvenser. Informasjon om artenes status har vi hentet fra Artsdatabanken.

I rapporten diskuteres artstap fra seks forbrukskategorier:

- Mat og ikke alkoholholdige drikker. I det videre kalt «mat».
- Bolig
- Tjenester
- Klær og skotøy
- Tilvirkede produkter

Vi har noe kunnskap om hva en gjennomsnittsnordmann forbruker mye av, men det er ikke mulig å beregne hvor stor påkjenning enkeltprodukter eller bestemte produkt-kategorier som f.eks. mobiltelefoner eller sportsutstyr har på naturmangfoldet vårt.

1.5. Private husholdningenes forbruk

Metoden tar bare for seg **husholdningenes forbruk**. Hovedsakelig er forbruk målt i form av **pengeforbruk**.

For sammenligning med andre land er det brukt euro, mens det i noen sammenhenger er brukt kilder fra Norge, og dermed norske kroner. I noen få tilfeller er forbruk også oppgitt i vekt (tonn).

Norge har en stor offentlig sektor som også har stor effekt på naturtap. For noen områder er produktene som kjøpes inn av husholdninger og offentlig sektor sammenlignbare, og effektene kan overføres.

På områder som bygging av vei, offentlig bygg, infrastruktur for energi og annet (vann, avløp, tog, flyplasser), er de nasjonale effektene på areal og arts mangfold lokale og direkte, men disse effektene er ikke med i denne rapporten.

1.6. Globalt perspektiv

Det globale perspektivet er spesielt viktig i en så åpen økonomi som Norges. Mange av de produktene vi forbruker, importeres. Effekten på arts mangfold oppstår derfor ofte langt unna det vi kan oppdage ved å observere naturen rundt oss. Det gjør det lett å overse konsekvensene av forbruket vårt.

Beregning av globalt artstap krever data fra 214 land og blir tilgjengelige først etter en tid. De nyeste komplette data vi har, er derfor fra 2015. Den europeiske EXIOBASE 3 er brukt som hovedkilde.

1.7. Forbruksvekst etter 2015

Som neste kapittel viser fant Sintef en tett sammenheng mellom forbruk og potensielt tap av arter, PTA, i perioden 1995-2015. Vi viser derfor i flere sammenhenger hvordan forbruket har utviklet seg etter 2015, som en indikasjon på hvordan artstapet har utviklet seg så langt frem til nå som mulig.

Kapittel 2:

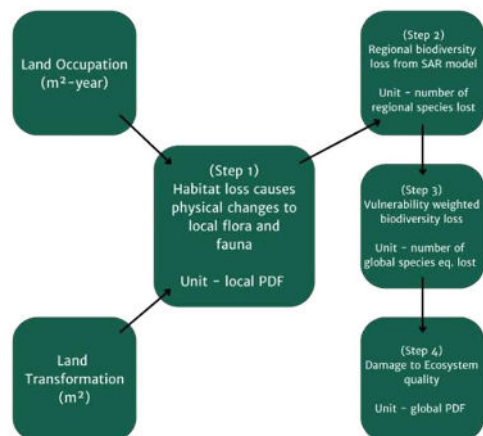
Forbruk og artstap henger tett sammen

2.1. Metode

For å tallfeste sammenhengen mellom forbruk og redusert artsmangfold har Sintef brukt en overordnet input-output database (MRIO EXIOBASE 3rx) som gir både økonomiske data og data for bruk av areal, sammen med livssyklus-analyse-metode (LC-IMPACT) som gir utryddelsesnivå. Måleenheten blir andel av potensielt tapte arter: PTA.

I Naturvernforbundets oppdragsbeskrivelse til Sintef etterspurte vi en målestokk som kunne gi sammenligning over tid og med andre land og regioner. Vi ønsket først og fremst en sammenligning med land som Norge ofte sammenligner

2.3. Norsk PTA utvikler seg verre enn andre land.

For å vurdere alvorligheten og normaliteten den norske utviklingen har hatt, er det nyttig å se på nivået og utviklingen per innbygger i andre land.

Til tross for en nedgang siden 2012 ligger Norge markant høyere enn alle andre land i tallmaterialet, og vi har gjort det helt siden 2004.

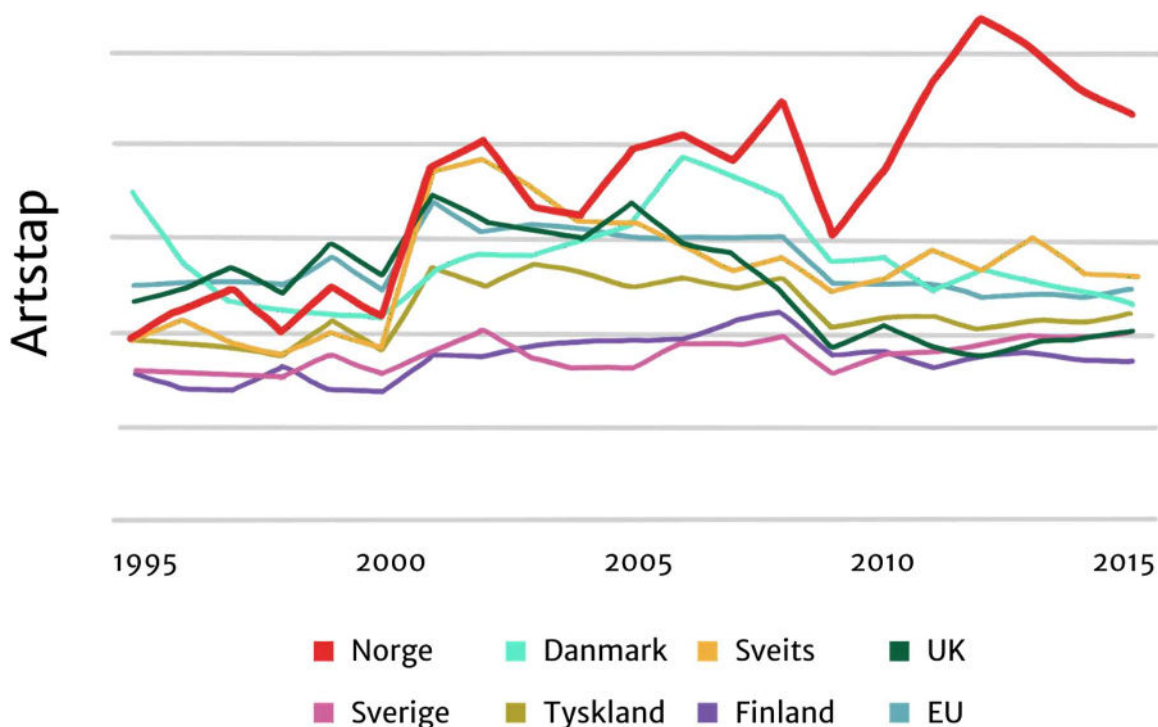
I 1995 var norske husholdningers effekt på artstap omtrent på nivå med Sveits og Tyskland og noe over Sverige og Finland. Sveits fulgte norske husholdninger et stykke, før norsk PTA skjøt i været. Danmark gjorde et hopp i 2006 og 2007, men gikk deretter tilbake.

Offentlig sektor i Norge er stor. En del av forbruket som ellers i Europa gjøres av husholdningene, skjer i Norge innenfor offentlige sektor. Denne rapporten har ikke analyser av hvor mye dette ville ha påvirket effekten på artstapet.

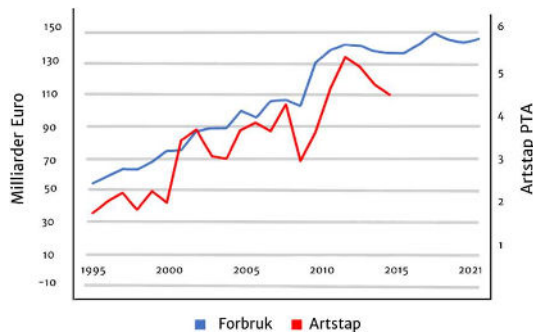
Den samlede trenden for de andre landene i oversikten er stabil eller nedadgående.

Norske husholdningers effekt på artstap er derimot, høyt, og økningen er urovekkende sterk når vi sammenligner med andre land.

Sintef kan ikke direkte fastslå hvordan PTA har utviklet seg i årene etter 2015, men vi kjenner forbruksutviklingen fram til 2021.

Artstap fra forbruket til en gjennomsnittlig innbygger i henholdsvis Norge, EU og et utvalg europeiske land. De fleste andre europeiske land noe ned midt på tusentallet, mens utviklingen skjøt fart i Norge. Selv med en nedgang fra 2012, ligger vi fortsatt langt over de fleste.

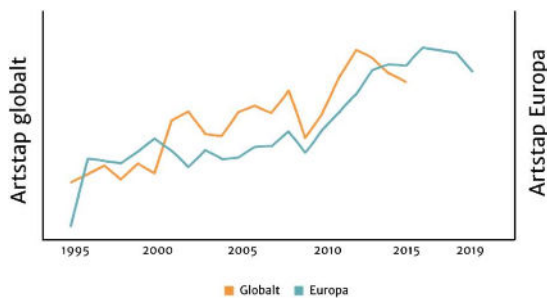

Forbruk og artstap fra forbruk følger hverandre tett. Husholdningenes forbruk økte med 16 % fra 2015 til 2021 (SSB).

Figuren over sammenstiller utvikling i artstap (PTA) og forbruk målt i NOK fra SSB.

[En vitenskapelig artikkel*](#) som også bygger på EXIOBASE sammenligner fordelingen av økonomisk gevinst og naturtap i Europa, viser at utviklingen i norsk PTA har økt helt fram til 2020.

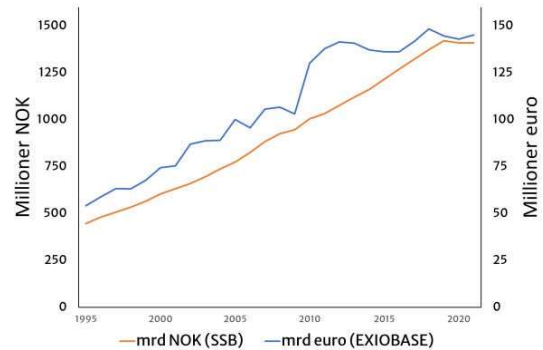
Her er bare artstap-effektene i Europa tatt med, derfor ligger tallene lavere enn de globale tallene i Sintef-rapporten.

Blå kurve viser utviklingen til og med 2019, og er basert på data fra 44 land og 5 regioner. Gul kurve er basert på data fra 214 land., men går bare til 2015.

Globale og europeiske tall har ulikt nivå. De er her satt sammen for å vise at utviklingen i stor grad er sammenfallende. Også forbruket i kroner har økt siden 2015 og underbygger at artstapet forårsaket av vårt forbruk har fortsatt etter 2015.

*Bruckner et al (2023). Ecologically unequal exchanges driven by EU consumption. *Nature Sustainability* <https://doi.org/10.1038/s41893-022-01055-8>

Forbruksvekst mellom 1995 og 2021 i henhold til data fra EXIOBASE (basispriser) og SSB (innkjøpspris).

2.4 Dramatisk økning i norsk forbruk

Ifølge data fra Exiobase var nivået på norske husholdningers forbruk i 2020 hele 264 % av nivået i 1995, som innebærer godt over en dobling. Ifølge SSB-tall var nivået i 2020 hele 318 % av 1995-nivå, altså mer enn tre ganger så høyt.

Hovedforskjellen mellom Exiobase og SSB skyldes at forbruk defineres noe ulikt. SSBs data baserer seg på husholdningenes innkjøpspris mens Exiobase tar utgangspunkt i basispriser. I tillegg er Exiobase-tall oppgitt i euro og SSB-tall i norske kroner (NOK). Exiobase-tallene i PTA-analysen er dessuten balansert ved at de sikrer at input og output fra ulike sektorer stemmer.

Norsk forbruks effekt på biologisk mangfold skjer her hjemme, men også der råmaterialer utvinnes og produksjon foregår. Merk at denne rapporten ikke synliggjør alle konsekvenser for naturen fra transport av varer, ettersom Sintef ikke har sett på klimaeffekter på artstap og effekten på livet i sjøen i denne omgang.

Basispriser (Exiobase)

+ skatt på produkt

- subsidier på produkter

= **Produsentpris**

+ handelsmarginer

+ transportmarginer

= **Kjøpers pris uten mva**

+ mva

= **Innkjøpspris inkludert mva (SSB)**

Tre viktige drivere for utviklingen

1. Forbruksnivå
2. Forbruksmønster
3. Handelsmønster

- Forbruksnivået forteller hvor mye vi kjøper og kan måles i tonn, antall eller kroner.
- Forbruksmønsteret dannes av hvilke varer og tjenester vi kjøper.
- Handelsmønsteret forteller hvilke regioner og land vi kjøper fra og dermed hvor råvarer tas ut og tilvirkning foregår.

2.4. Høyt forbruk av råvarer

Norge har det tredje størst råvare-avtrykket per person med 18,6 tonn, mot verdensgjennomsnitt på 4, 9 tonn. Når det gjelder vannforbruket ligger Norge på 10. plass av 43 land med 474 m³ vann, mot verdensgjennomsnitt på 209 m³.

En gjennomsnittlig verdensborgers råvare-avtrykk tilsvarer vekten av en gjennomsnittlig afrikansk elefant. En gjennomsnittlig nordmann har et avtrykk tilsvarende vekten av nesten fire elefanter.

2.5. Elefanten i rommet

Siden artstap er så sterkt knyttet til forbruk, er det helt nødvendig å redusere forbruket for å stanse naturtapet.

Det haster å snu skuta om vi skal stanse naturtapet, akkurat som det haster med klimahandling. Heldigvis kan vi slå to fluer i én smekk: Mange av atferdsendringene vi trenger for å kutte klimagassutslipp, redder også natur! Ingen steder er det tydeligere enn på forbruksfeltet

Men skal vi klare det, må vi tørre å snakke om elefanten i rommet, nemlig at vårt forbruk ikke er bærekraftig.

Så må ulike deler av samfunnet erkjenne sin del av ansvaret, og ta grep for å skape reelle endringer.

Vi har brukt flere hundre år på å tilpasse samfunnet en bruk og kast-logikk, hvor det billigste er å utvinne nye råvarer, produsere, forbruke og kaste, for så å begynne på nytt igjen med nye råvareuttak. Dette gir mening innenfor et verdenssyn hvor mengden råvarer er nærmest ubegrenset, energien er billig og naturkonsekvensene små. Da industrialiseringen startet, var vi forholdsvis få mennesker i en tilsynelatende uendelig stor natur.

Nå må formelle og uformelle regler utformes etter en ny logikk.

Endringene kan virke store, men Naturvernforbundet mener det absolutt er mulig å stanse artstapene og de andre naturkonsekvensene.

2.6. Naturvernforbundets løsninger

Naturkrisa er global, derfor jobbes det med å stanse naturtapet på mange nivå. Det inngås mer eller mindre forpliktende internasjonale avtaler, det utarbeides lover og direktiver innenfor EU og EØS, og det etableres nye nasjonale rammebetingelser gjennom lover og forskrifter.

Våren 2023 leverte Naturvernforbundet høringsinnspill til brukthandelsloven, skattelovutvalget og produktansvarsordningen. Rundt om i landet gir vi kontinuerlig innspill til kommuneplanenes arealdeler, naturmangfolds-del, klimadel og samfunnsdeler.

Økt produsentansvar innebærer at de som bringer et produkt til markedet, ikke bare skal ha ansvar fram til det er kjøpt og tatt i bruk, men også etter bruk. Det skjer gjennom å betale for håndtering av produktstrømmene også etter den første bruken, avfalls- og gjenvinningsprosesser. Produkter som ikke er laget for å vare og som raskt havner i søppelet, vil bli dyrere, mer solide produkter, som i tillegg kan repareres, vil få mindre prispåslag.

Mange bedrifter leter etter små og store endringer de kan gjøre, for at naturkonsekvensene av deres virksomhet skal bli minst mulig. Det gjør de gjennom å **endre produkt-design, materialer, produksjonsmetoder, distribusjonsmetoder** og andre tiltak.

Som enkeltpersoner kan vi ta ansvar for å tenke gjennom forbruket vårt. **Trenger vi å kjøpe nytt?** Hvilket behov er det egentlig vi dekker når vi shopper? Kan de behovene dekkes på andre måter?

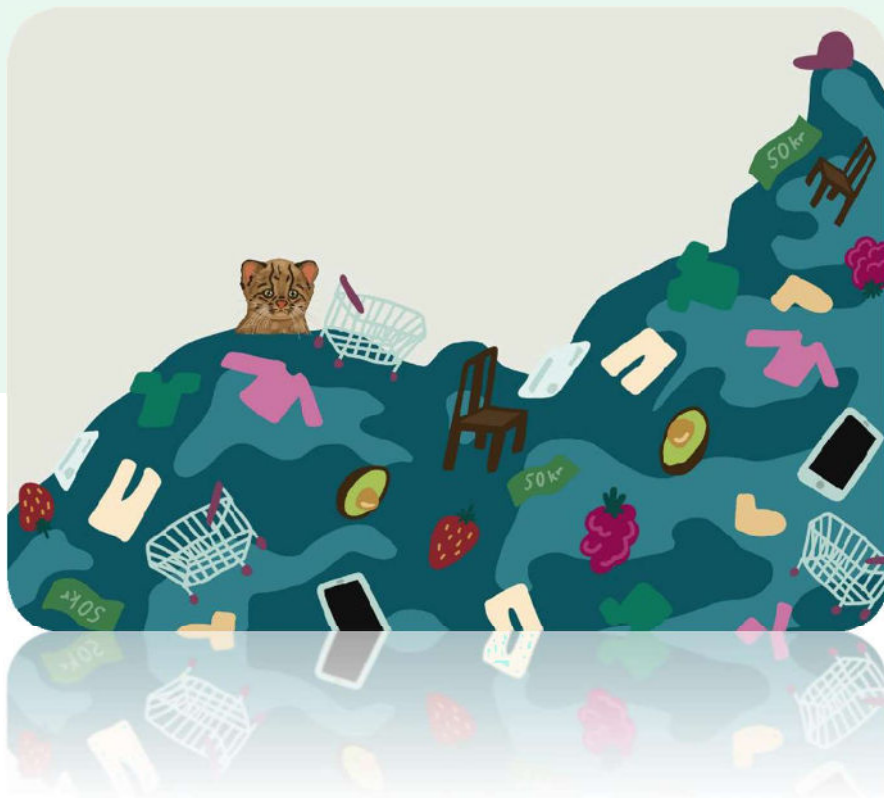
Kan tingene du allerede har repareres? Kan andre ha nytte av tingene, selv om du ikke trenger dem lenger?

Forhold som kan frikoble effekten på natur fra økonomisk aktivitet

- Beholde og bruke tingene våre lengre før de byttes ut
- Mer gjenbruk av ting «som de er»
- Økt reparasjon i stedet for nykjøp
- Økt materialgjenvinning i stedet for økt gruvedrift
- Økt bruk av tjenester som ikke forbruker naturressurser

Kapittel 3:

Økning i alle forbrukskategorier

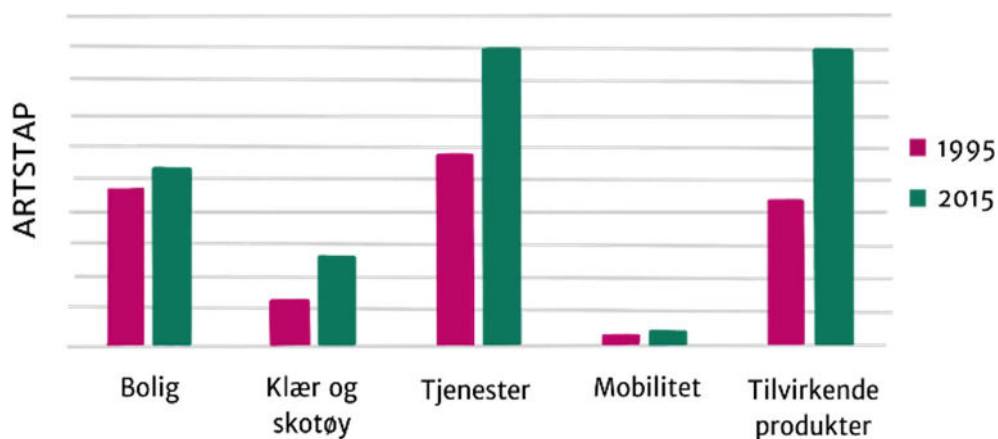

I dette kapittelet går vi litt dypere inn i tallene og ser hvilke typer forbruk som i størst grad påvirker naturtap.

Vi viser effekten for mat, bolig; tjenester; mobilitet og tilvirkede produkter. Artstap på grunn av forbruk av tilvirkede produkter ble litt over doblet, og for klær og skotøy nær doblet fra 1995 til 2015. Artstap på grunn av forbruk av tjenester økte med 55 % i perioden. **Artstap på grunn av matforbruk økte med 276 % fra 1995 til 2015 og utgjør den aller største kategorien med hele 71 % av total norsk PTA i 2015.** Vi går nærmere inn på mat i kapittel fire.

. Prosentfordeling av artstap etter produktkategori i 2015

Endring mellom 1995 og 2015 i artstapet forårsaket av forbruk innen produktkategoriene bolig, klær og sko, tjenester, mobilitet og tilvirkede produkter

3.1. Klær og tekstiler

Det norske forbruket, målt i kroner, av klær og fottøy ble doblet eller nær doblet fra 1995 til 2020.

Norsk artstap som følge av kjøp av klær og sko, økte med 46 % per person fra 1995 til 2015, mens det var nedgang i EU og globalt. Klær og sko stod for 3 % av PTA (2015), men tekstiler er **den tredje største sektoren når det gjelder effekt på vann, areal og sosial urettferdighet.**

Tekstilindustrien er verdens tredje største industri og regnes som den verste når det gjelder miljø- og sosiale problemer (The Nordic Initiative Clean and Ethical 2015).

Global tekstilproduksjon nær doblet seg fra år 2000 til 2015, og er ventet å øke med 63 % fra 2022 til 2030.

Etter 2015 har norsk tekstilimport økt med 60 % og mellom 2015 og 2021 ble norsk tekstilavfall firedoblet.

Forbruket av klær og tekstiler har økt med 140 % i penger, og 30 % i tonnasje fra 1996 til 2021. (SSB).

Selv om PTA ikke omfatter klimaeffekter, har Sintef-rapport del 2 med funn av klimaeffekter fra tekstilindustrien.

Europeisk tekstilforbruk står for den fjerde største effekten på miljø og klima, etter mat,

bolig og transport. Sektoren står for den tredje største bruken av vann og areal. Tekstiler er dessuten den femte største sektoren i bruk av råmaterialer og drivhusgasser (EU).

Miljøkonsekvensene skyldes i første rekke et stort vannforbruk under bearbeiding av fibre og produksjon, bruk av sprøytamidler, høyt energiforbruk og store avfallsmengder.

Tekstilfibre er bare en del av utfordringen

Det har vært stor oppmerksomhet rundt fibre tekstiler er laget av, og de ulike fibrenes miljøkonsekvenser. En studie fra Sverige, som tok for seg effekten på klima, viser at bare 15 % av klimapåvirkningen kommer av fiberproduksjonen. Resten av effekten kommer av behandling av fibre og tekstiler, produksjon, distribusjon, transport og avfall.

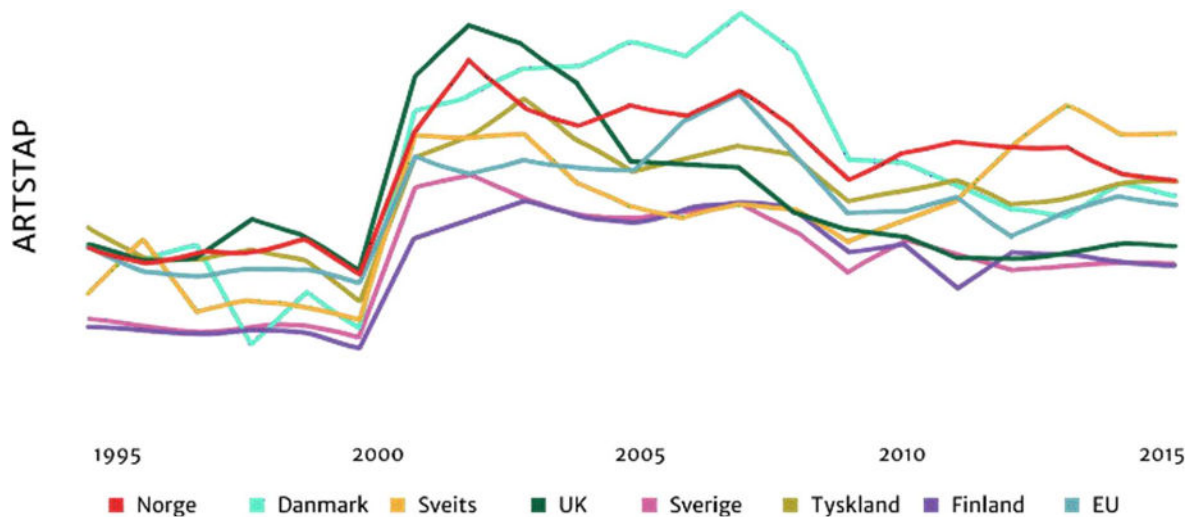
Antall ganger et plagg faktisk brukes, hvor ofte det vaskes og hva som skjer når det ikke lenger er i bruk, har også stor betydning for miljø- og klimabelastning.

Rapporten *State of the Fashion* fra 2019, hevder at gjennomsnittsforbrukeren kjøper 60 % flere plagg enn de gjorde 15 år tidligere, og at plaggene benyttes halvparten så lenge.

Nesten all tekstil kjøpt i Norge importeres, ettersom norsk tekstilindustri er svært liten.

Norge eksporterer mye tekstilavfall.

Effektene vårt tekstilforbruk har på biologisk mangfold kommer dermed først og fremst til syne i andre land. Nettopp derfor er det viktig med et mål på det globale potensielle artstapet forårsaket av vårt forbruk.

Artstap fra forbruket av klær og sko for Norge, EU og et utvalg europeiske land. Vi ser at Norge ligger noe over det europeiske gjennomsnittet, kun slått av Danmark i 2005-2010, og av Sveits mot slutten av perioden.

3.2. Elektriske artikler og elektronikk

PTA-analysen gir ikke direkte svar på hvordan nordmenns forbruk av elektronikk slår ut. Elektriske og elektroniske artikler ligger inne i kategorien «tilvirkede produkter». For denne kategorien har vi derfor supplert med faktagrunnlag fra andre rapporter.

Artstapet fra forbruk av tilvirkede produkter ble litt over doblet fra 1995 til 2015, mens det fra forbruk av tjenester økte med 55 %.

Til tross for at nordmenn kjøper mye elektronikk, finnes det lite informasjon om de samlede effektene dette forbruket har på natur, miljø og arter

Sintefs rapport del 2 har med en analyse av viser husholdningsproduktene negative effekt for bærekraftsmålene, spesielt bærekraftsmål nr.3 (helse), nr. 6 (rent drikkevann), nr. 13 (klima), nr. 14 (livet i vann) og nr. 16 (livet på land).

- For drikkevann kommer natureffektene fra elektroniske produkter først og fremst på grunn av mengden vann som brukes, samt forurensning av drikkevann.
- For klima er bruken av fossile ressurser og ozoneffekter for noen produkter spesielt, trukket frem.

- For livet i vann er algeoppblomstring, både i ferskvann og sjø, spesielt negativt.
- For livet på land er arealbruk, overgjødsling og mineral- og metallutvinning viktigste årsaker til effektene på bærekraftsmålene.

I 2019 ble det globalt skapt rekordmye elektronisk avfall, hele 53,6 millioner tonn. Dette var en økning på 21 % i løpet av bare fem år. Europeisk avfall utgjorde 12 millioner tonn. I Europa var e-avfall over 16 kilo per capita.

Bare 17,4 % av det globale e-avfallet blir samlet inn og resirkulert, til tross for at avfallet inneholder verdifulle mineraler og jordarter. Hele 82,6 % av avfallsstrømmene er udokumenterte. Mellom 7 og 20 % estimeres å bli eksportert som brukte produkter eller avfall. 8 % kastes i restavfall i høyinntektsland. Globalt e-avfall i 2019 veide betydelig mer enn alle voksne mennesker i Europa.

Kilde: [GEM 2020 - E-Waste Monitor \(ewastemonitor.info\)](https://www.ewastemonitor.info/)

3.3. Ettetanke:

For hvert ledd i produksjon, distribusjon, salg, resirkulering og materialgjenvinning går materialer tapt. Hvert ledd krever dessuten energi. Jo flere produkter - jo større belastning.

Utvinning av mineraler, som kobber, ødelegger natur og fører til forurensning av vann og land, også her i Norge.

Miljøgifter og mikroplast kan gi tingene våre noen ønskede egenskaper, men gift og mikroplast lekker ut til naturen. Mikroplast fra klær alene er beregnet å utgjøre 600 tonn per år.

Det tas i bruk stadig nye kjemikalier vi ikke vet miljø- eller helsekonsekvensene av. Naturvernforbundet mener derfor vi må legge en «føre var»-holdning til grunn.

Stadig mindre areal med intakte økosystemer gjør at ville dyr kommer tettere på mennesker som igjen øker faren for konflikter.

Målet med sirkulær økonomi er å maksimere utnyttelsen av materialer for å redusere presset på økosystemene. Forlenget produktlevetid er et tiltak alle kan delta i.

Materialgjenvinning og -resirkulering blir viktig etter endt levetid, men er ofte energikrevende og medfører svinn av råstoffer.

3.4. Naturvernforbundets løsninger:

- Momsfritak på reparasjoner er ett eksempel på hvordan man kan vri skatter og avgifter slik at det blir dyrere å kjøpe nytt og billigere å reparere.
- Høyere krav til materialbruk for å sikre god kvalitet på produkter.
- Mekanismer for økt «urban mining», altså at metaller og andre råvarer i størst mulig grad hentes fra utrangerte produkter, ikke fra naturen.
- Rett til reparasjon, og stans i salg av ting som ikke kan repareres.
- Produkter bør merkes med forventet levetid.
- Reklamasjonstiden må settes i henhold til forventet levetid.
- Forbrukere må få mer info om reklamasjonsretten, slik at flere blir kjent med og bruker den.
- Norske forbrukere må få høre mer om konsekvensene av forbruket vårt.

Myndighetene har hovedansvaret for at vi har et forbruk innenfor naturens tålegrens. Det er myndighetene som sitter på kunnskapen og makten til å regulere produksjon, salg og forbruk gjennom de mest effektive virkemidlene: økonomiske incentiv, forbud og påbud.

Sirkulær økonomi krever at alle ledd i verdikjeden er tilrettelagt for gjenbruk og gjenvinning, og at materialetap minimeres.

Retten til reparasjon innebærer:

- At produkter kan repareres
- Rett på tilgang til reservedeler og manualer.
- Rett til å vite hvor reparerbart et produkt er.
- Rett til tilgang på reparatører, noe som krever opplæring og rammebetingelser for en lønnsom næring.
- At uavhengige reparatører får tilgang til reservedeler og manualer.
- At prisen på reservedeler står i stil med prisen på produktet og at slik pris må lovfestes i forbrukerkjøpsloven
- Forbud mot å gjøre produkter bevisst vanskelig å reparere og oppgradere programvare eller bygge inn andre former for planlagt foreldelse.

I produksjonen av én smarttelefon produseres det 86 kilo avfall, og elektronikkprodukter står nå for en av de raskest voksende avfallsstrømmene i verden.

Nærmere 80 prosent av miljøavtrykket fra en smarttelefon skjer under produksjon. Det er derfor avgjørende at myndighetene tar grep for å redusere forbruket vårt gjennom å innføre økonomiske insentiv som gjør at vi har ting lenger.

En smarttelefon skal etter loven kunne forventes å vare i minst fem år, men i Norge kjøper vi i snitt ny telefon etter to og et halvt år.

3.5. Naturvernforbundet jobber videre for:

- Krav til produsenter om å dokumentere at produkter kan gjenvinnnes eller repareres
- Strengere krav til miljømerkeordninger
- Forbud mot å destruere usolgte varer
- Krav om grønne anskaffelser i det offentlige
- Skjerpede krav til både byggevarer og bygg som skal senke miljøavtrykket og bidra til en mer sirkulær økonomi.

• Vi kastet 431 kg husholdningsavfall per person i 2021. De aller fleste sorterer søpla, og vi sorterer ca 60 % av avfallet vårt. (SSB).

• 61 % oppbevarer mobiltelefoner hjemme i skuffer og skap. (SSB)

Av oss som har mobiler liggende, har 44 % tre eller flere. (FIVH)

«Avfallssystemet har vokst frem med mål om å håndtere avfall, ikke for å ta vare på det til videre bruk i industrien», Leticia Nogueira. (nord.no)

Plagg merkes med fiberkvalitet, men ikke med andre relevante opplysninger, som bleking, farging og annen kjemisk behandling.

Dermed rettes oppmerksomheten mot fibre og ikke den samlede belastningen plagget står for.

Tre forhold er hovedårsaken til veksten i bruk av elektroniske produkter:

- høyere inntekt
- urbanisering
- industrialisering

Forhold som øker avfallsmengden:

- økt forbruksandel går til elektroniske produkter
- korte livssykluser
- få reparasjonsmuligheter.

50 tonn kvikksølv og 71 tonn plast med bromerte flammehemmere blir årlig funnet i de udokumenterte avfallsstrømmene. Dette slippes i stor grad ut i omgivelsene.

Når e-avfall ikke resirkuleres, så må all ny produksjon hente råvarer fra naturen, de må bearbeides og distribueres, noe som også krever mye energi og har store negative effekter for naturen.

[GEM 2020 - E-Waste Monitor \(ewastemonitor.info\)](http://ewastemonitor.info)

Kapittel 4:

Matforbruk står for 71 %
av potensielt artstap

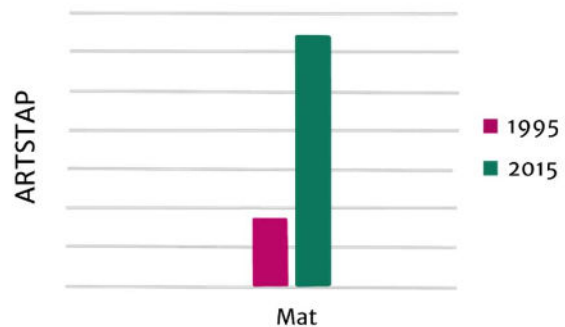
Hele 71 % av artsmangfoldtapet (i 2015) skyldtes maten og drikken vi kjøper.

Matforbruket økte både i direkte artstap og den andelsmessige delen av artstapet fra 1995 til 2015.

4.1. Sterk økning i artstap på grunn av matforbruk

Norske husholdningers forbruk av mat, målt i euro økte med 79 % fra 1995 til 2015. I samme periode økte PTA på grunn av mat med 276 %. Det vil si at effekten på artstap økte langt mer enn pengeforbruket.

Sintef-rapporten avdekker ikke hvorfor artstapet på grunn av mat øker mer enn økningen i hvor mye penger vi bruker. Som for annet forbruk

kommer artstapet som en konsekvens av forbruksnivået (mengden mat vi kjøper), hvilken mat vi kjøper og hvor maten kommer fra. Sintef har ikke grunnlag for å si hvor mye av artstapet som skyldes hver av faktorene.

Det er naturlig å se på arealforbruket vårt forbruk forårsaker. Dette omtales i kapittel 5.

4.2. Matforbruk påvirker mange miljøindikatorer

Matforbruk har stor effekt på de fleste ulike typene miljøavtrykk; CO₂-utslipp, arealforbruk, materialforbruk og vannforbruk..

I delrapport 2 ser Sintef nærmere på hvordan forbruk av mat påvirker fire ulike dimensjoner som hver for seg påvirker naturtap.

Rapporten viser til en europeisk undersøkelse som viser CO₂ avtrykk, arealbruk, råvare-forbruk og vannforbruk og intensiteten sett i forhold til forbruk i euro.

For arealbruk er intensiteten fra matforbruk over tre ganger så høyt som klær og sko, som er nest høyeste kategori.

Vannforbruket knyttet til matforbruk er fem ganger større enn for klær og sko, som er neste kategori.

Råvareintensiteten er omtrent 25 % høyere for matforbruk enn tilvirkede produkter og transport (EU gjennomsnitt i 2007).

Disse resultatene gjelder for EU samlet, og norske forhold kan ikke direkte avleses. Ettersom norske husholdninger importerer mye av sitt forbruk, anser vi europeiske data som *indikator* for norske forhold.

4.3. Naturvernforbundets politikk for klima- og naturvennlig jordbruk

Naturvernforbundet mener matsvinn må reduseres til et minimum gjennom en variert rekke tiltak. Videre må norske kostholdsråd bygge opp under økt ning, og lede befolkningen mot å spise mindre og bedre kjøtt, mer plante-basert mat og mer villfisk. Når vi velger et kosthold som er bedre for både miljø og oss selv, gir det rom for et mer natur- og klimavennlig jordbruk, økt selvforsyning og bedre folkehelse. Helse- og landbruksmyndigheter bør følge opp at endringer i kostholdsråd fører med seg endringer i norsk jordbruk.

Staten må legge til rette for at nye produsenter av potet, grønnsaker, frukt og bær får markeds-kanaler slik at et stadig økende forbruk av plantebasert mat i stor grad dekkes av norske produsenter.

Matjorda vår er verdifull. Jorda som kan bære fram korn, belgvekster, grønnsaker, poteter, frukt og bær, må prioriteres til dette. Grasproduksjon på slike arealer bør bare være aktuelt der det er nødvendig for vekstskifte og jordstruktur.

Mange arter er avhengige av at det beites rundt dem. Reduksjon i det norske kjøttforbruket må komme sammen med en betydelig økning av beiting på naturbeite, slik at vi ivaretar og restaurerer biologisk verdifulle naturbeitemarker.

Importvernet må sikre bruk av norske ressurser, slik at vi minimerer miljøbelastninga av matforbruket vårt.

Hvordan vi produserer maten vår påvirker miljøet på mange måter. Som denne rapporten viser, fører norsk matforbruk med seg tap av arter, og hvilken mat vi velger, har også stor påvirkning på klimafotavtrykket vårt. I tillegg påvirkes for eksempel vannkvalitet, biologisk mangfold og dyrevelferd av hvordan bonden driver. Naturvernforbundet jobber med en egen rapport om jordbruk som ser nærmere på samlede miljøeffekter og presenterer helhetlige løsninger for et mer natur- og klimavennlig jordbruk.

Biomassen til «spisekyllinger» og verpehøns er langt over det dobbelte av biomassen til alle ville fugler på planeten.

Verdens ville pattedyrbestander utgjør nå bare 4 % av den samlede biomassen av pattedyr. Resten er mennesker og våre husdyr.

[Proceedings of the National Academy of Sciences \(PNAS\)](#)

Kapittel 5:

Vårt forbruk legger beslag på store arealer

5.1. Vårt forbruk legger beslag på store arealer

Endret bruk av arealer påvirker både antall arter og antall individer innenfor en art. For å beskrive og sammenligne forbruksbasert arealbruk bruker vi i denne rapporten kvadratmeter.

Innenfor arealbruk har den norske utviklingen vært mer lik andre europeiske land enn for tap av biologisk mangfold, selv om vi også her ligger blant de høyeste. Finland peker seg ut som det landet hvor forbruket krever mest areal per person.

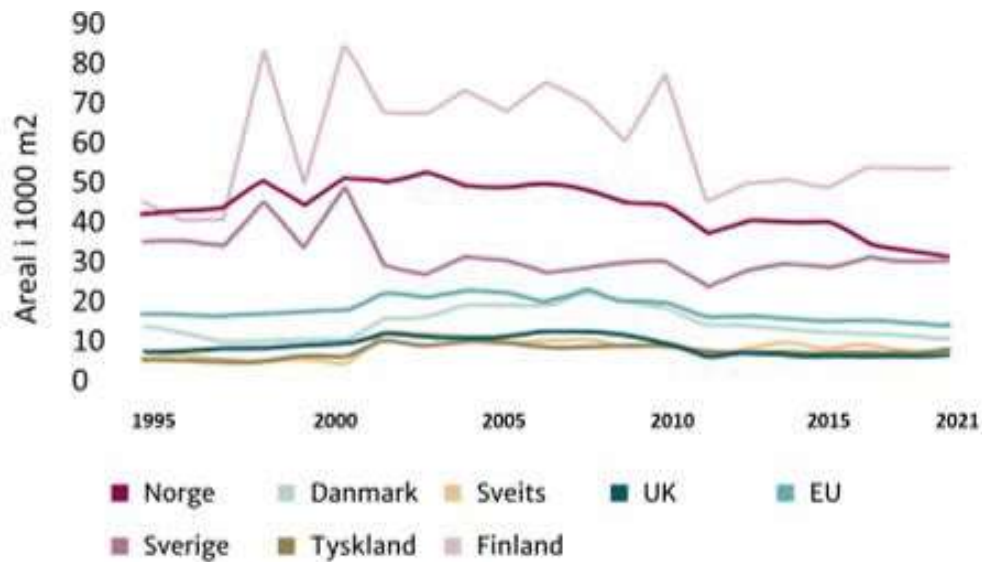
Norske husholdningers forbruk beslagla hele 44.100 m² i 1995, og har siden det gått svakt tilbake. Den svake nedadgående trenden gjelder både for Norge, for Europa og globalt.

Arealbruk per person var 2 ¼ gang så stor for nordmenn som for gjennomsnittet i Europa, selv etter nedgangen mot slutten av perioden.

Nabolandene Sverige og Finland skiller seg ut fra Norge. Finland ligger over Norge i hele perioden, men Sverige lå til dels et godt stykke under, før de økte fra 2009 og lå likt med Norge i 2015.

Med Norges nedgang mot slutten av perioden, ligger Sverige og Norge omtrent likt, men et godt stykke over EU-gjennomsnittet.

Vårt forbruks effekt på arealbruk går ned, men nedgangen er relativt sett mindre enn for andre land.

Norsk arealavtrykk fra privat forbruk var 33.900 m² per person i 2015, mot ca. 15.000 m² som gjennomsnitt i EU.

Nordmenns forbruk legger beslag på **0,25 prosent** av jordas landareal, selv om vi bare utgjør **0,06 promille** av jordas befolkning.

Når påvirket landareal går ned, samtidig som artstapet går opp, betyr det at **arealer har en mer intensiv bruk og/eller at arealer med rikt artsmangfold berøres i større grad.**

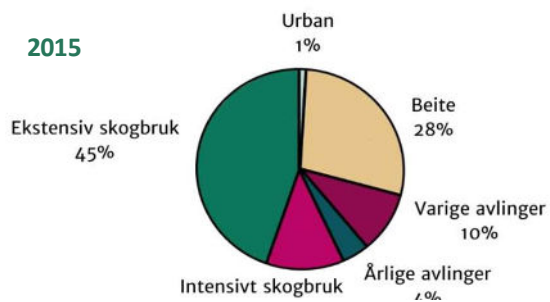
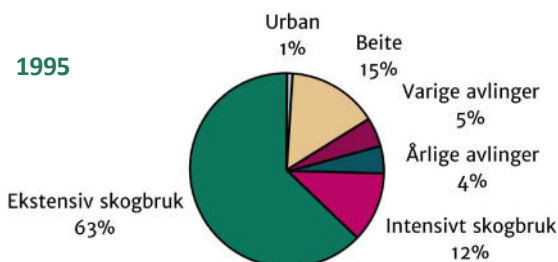
Bare omkring 25 % av landarealet norske husholdninger «forbruker» skjer innenlands, resten skjer i andre land.

5.2. Fra skog til beite

Det arealmessige fotavtrykket er brutt ned i seks brukskategorier; urban, beite, varige avlinger, årlige avlinger, intensivt skogbruk og ekstensivt skogbruk.

Fra 1995 til 2015 endret typen arealet norske husholdningers forbruk beslagla seg, spesielt for permanente avlinger, beiteland og ekstensivt skogbruk.

Det ekstensive skogbrukets andel av arealbruken har gått ned fra 63 % til 45 %. Samtidig har beiteland økt fra 15 % til 28 % og permanente avlinger fra 5 til 10 %.

Beite er tett knyttet til kjøttproduksjon, selv om beitedyr også tjener andre formål. Skogsbeite eller annen utmarksbeite inngår ikke i beiteareal. Faste og årlige avlinger brukes både til å produsere mat for mennesker, fôr til dyr, plantefiber brukt til tekstilproduksjon og i noen grad til brensel eller andre innsatsfaktorer.

Varige avlinger er avlinger fra planter som varer i flere sesonger, som for eksempel frukt, jordbær, sitrusfrukter, kaffe, nøttetrær og andre frukttrær.

Årlige avlinger henviser til avlinger fra planter som sås eller plantes hvert år.

Ved intensivt skogbruk benyttes langt flere ressurser, både med tanke på kapital og arbeidskraft. Intensivt skogbruk krever store investeringer og dermed høye krav til avling per enhet landareal. Kravene til effektivitet medfører større bruk av sprøytemidler, gjødsel og andre metoder for å øke effektiviteten. Det er ofte bruk av

monokulturer, dvs. store områder med bare én art.

Ekstensivt skogbruk utføres ofte i mindre enheter, det krever langt mindre innsats og investeringer og det gjøres færre endringer i de naturlige vekstprosessene.

5.3. Det største forbruket av vann skjer i andre land

Kun ca. 5 % av norske husholdningenes totale vannforbruk er det vi måler direkte i vannmåleren hjemme. Indirekte nasjonalt forbruk utgjør ca. 15 %. **De gjenværende 80 % av det vannet vi nordmenn forbruker, går med i andre land, ofte der råvarer dyrkes, behandles og bearbeides.**

Dyrking, behandling og produksjon foregår både i områder med god tilgang til rent vann og der rent vann er en utfordring.

5.4. Råmaterialene kommer i stor grad fra utlandet

Materialbehovet som vårt forbruk krever, kommer omkring 25 % innenlands fra og 75 % har utenlands opprinnelse.

5.5. Husholdningenes forbruk og arealkonsekvenser

Også for areal er det på sin plass å minne om at PTA her bare tar for seg husholdningenes forbruk. Offentlig forbruk gjennom offentlig infrastruktur som bygging av veier og energiforsyning ikke er med i beregningen.

Denne rapporten tar ikke for seg hvor arealene som påvirkes befinner seg.

Arealbruk og tap av artsmangfold henger tett sammen. For å finne årsakene til tap av artsmangfold forteller endringene i arealbruk en del, men det trengs ytterligere undersøkelser for å fastslå hvilken mat som står for den største effekten på PTA.

De økonomiske resultatene oppnås i Norge, miljøbelastningene skjer i andre land

En nylig utgitt rapport ser på hvor [økonomisk gevinst oppnås og hvor artstap oppstår](#), i og rundt EU.

Mens miljøbelastningene er størst utenfor EU27, skjer hele 85 % av verdiskapingen innenfor EU. Landene med høyest nasjonalprodukt per innbygger står for den høyeste verdiskapingen og har de laveste miljøeffektene hos seg.

Norge er med i noen av sammenstillingene, og der ser vi at Norges materielle forbruk er tredje høyest av alle land. Vannforbruket er også høyt sammenlignet med andre land. Tap av biologisk mangfold ligger også i denne analysen over gjennomsnittet for EU. Kun for partikkelstøv og forurensing av vann ligger Norge under gjennomsnittet.

5.6. Naturvernforbundets løsninger:

All natur befinner seg et sted. Arealpolitikk får derfor alltid konsekvenser for natur og naturmangfold. Norge har ambisiøse planer for vern og restaurering av natur, og ikke minst gjennom Naturavtalen med sine forpliktende mål om 30 % vern av natur og restaurering av 30 % av ødelagt natur innen 2030.

Skal Norge ta sin rettfærdige del av ansvaret for at verden når målene i Naturavtalen, må vi verne og restaurere natur i Norge, men vi må også sørge for et forbruksmønster som ikke torpederer andre lands muligheter for å nå sine naturmål.

For mer informasjon om arealbruk i Norge, henviser vi til [Naturvernforbundets arealrapport fra 2021 «Norges areal – hva bruker vi landet til?»](#)

Kapittel 6:

Hva gjør vi nå?

Naturvernforbundet ser framover mot 2050

Rapportene fra Sintef viser med all tydelighet at naturen er under hardt press, og at vi som forbrukere spiller en sentral rolle i det. Samtidig som tallenes tale er klare, åpner den nye kunnskapen presentert her, for nye måter å jobbe for å ta bedre vare på naturen. Hva kan du og jeg, myndigheter og næringsliv gjøre for å endre forbruksmønsteret vårt? Det ser vi nærmere på i dette siste kapitlet.

6.2. Naturen er hardt presset

[Naturindeks 2020](#) fra Miljødirektoratet viser at naturen i Norge er hardt presset, og at det er akutt behov for politiske tiltak for å opprettholde naturmangfoldet. Naturindeksen tar utgangspunkt i rundt 300 indikatorarter, og bruker

tilstanden for disse til å beskrive tilstanden i norsk natur som helhet, inndelt i sju økosystemer.

Skogen er det økosystemet som kommer dårligst ut i naturindeksen. Dette skyldes intensivt skogbruk, og fravær av viktige faktorer som gir økt arts mangfold i skogen: Døde trær, variasjon i treslag og variasjon i trærnes alder.

Dårlig ivaretagelse av de mest verdifulle skogområdene er også en faktor.

Naturindeksen viser at kulturlandskap og pollinerende insekter forsvinner. Kulturlandskapet er det økosystemet som har vist størst tilbakegang de siste årene. Dette er et økosystem som er formet av menneskelig

aktivitet, men mer intensiv bruk har ført til en gradvis utarming av naturmangfoldet, og det ser ikke ut til å bedres. Overgangen til mer intensive driftsformer i jordbruket, økt skogplanting, økt nedbygging, feil skjøtsel og klimaendringer gjør kulturlandskap stadig mer artsfattige.

Ferskvann får en moderat god score i naturindeksen som helhet, men med et par alarmerende funn. Våre amfibier er særlig utsatt, og alle tre amfibiartene i lista er i tilbakegang over hele landet, til tross for flere tiltak.

Overgjødsling en av de store truslene mot den økologiske tilstanden til ferskvann.

Klimaendringer forsterker utarming av naturmangfoldet. Både temperatur og nedbørsmengde har ligget over normalen i 20 år.

Av anslagsvis åtte millioner dyre- og plantearter i verden, er omkring en million truet av utryddelse. Endret arealbruk gjennom nedbygging, oppdyrking og mer intensiv utnyttelse er viktigste årsak, men også overbeskatning, klimaendringer, forurensning og spredning av fremmede arter er med på å gjøre dagens utryddingstakt ti tusen til hundre tusen ganger raskere enn før

6.3. Tusenvis av arter er truet

I Norge er 2.355 arter og 40 naturtyper truet. De fleste av disse er truet av at leveområdene deres blir ødelagt gjennom ulike typer menneskelige inngrep.

I et globalt perspektiv er hele én million arter truet av utryddelse. I gjennomsnitt har antallet individer innenfor de ville dyrebestandene blitt redusert med 69 % siden 1970.

6.4. Naturvernforbundets løsninger:

Løsningene for hvordan vi skal ta ned forbruket ligger ikke bare på hver og en av oss, men på samfunnet som en helhet. Derfor har vi delt inn tiltak og virkemidler vi mener vil bidra til å bremse forbruket til ulike deler av det norske samfunnet. Naturvernforbundet ønsker å bidra til reelle og varige løsninger, og skisserer derfor i det følgende konkrete tiltak som kan settes ut i live i staten, alle landets kommuner og i næringslivet. Samtidig ønsker vi at du og jeg som forbrukere også skal få verktøy til å ta ned vårt

forbruk – i et system som i stor grad er rigget for å få oss til å gjøre nettopp det motsatte.

Statlige tiltak og virkemidler

Staten må rigge virkemiddelapparatet for en sirkulær økonomi. Da behøves det grep langs hele livssyklusen til ulike produkt-kategorier, fra utvinning og produksjon, til forbruksfasen og til slutt i avfalls-fasen. Naturvernforbundet mener at myndighetene må finne tiltak og virkemidler som gjør at vi reduserer utvinning av ikke-fornybare ressurser, minimerer tilførselen av ikke-fornybare ressurser på det norske markedet, og kutter i materielt forbruk og avfallsmengder. Staten kan:

- Være et foregangsland i utviklingen av internasjonalt produktregelverk og arbeid for å heve minimumsstandarder for produktregelverk og økodesign, grenseverdier for forurensning og kjemikaliebruk, og forbrukerrettigheter.
- Innføre materialavgifter for flere produktkategorier, deriblant plast og tekstil.
- Bruke produktansvarsordningene til å gi incentiver for høyere ressurseffektivitet langs hele verdikjeden, fra råvareuttak til avfallshåndtering.
- Sikre forbrukere rett til reparasjon, og sikre samsvar mellom levetid på produkter og reklamasjonsfrist.
- Innføre nullsats MVA på utleie og reparasjonstjenester.
- Gjøre dele-løsninger for fritidsboliger mer attraktive.
- Håndheve det generelle deponiforbudet strengere, og innføre deponiavgift for bergindustrien.

Kommunale tiltak og virkemidler

Kommunene har også flere verktøy i sin verktøykasse som kan brukes til å senke forbruket. De er blant annet planmyndighet og forurensningsmyndighet. Norske kommuner har også stor innkjøpsmakt som de kan bruke for å få fart på den sirkulære økonomien. Norske kommuner kan:

- Lage et forbruksregnskap som viser hvor skoen trykker i kommunen, slik at politikerne kan prioritere treffsikre tiltak og virkemidler.
- Sette sirkularitet som et premiss i kommunens anskaffelsesstrategi: Kjøpe brukt og reparere når ting går i stykker.

- Prioritere lokal og plantebasert mat i kommunens kantiner og institusjoner, samt sette måltall for redusert matsvinn.
- Legge til rette for andelsjordbruk og parsellhager i kommunen.
- Prioritere vedlikehold og sambruk av eksisterende bygningsmasse før man bygger nytt, og sette høye krav til avfallssortering og materialgjenvinning av bygg-avfall ved kommunale byggeprosjekter.
- Sette høye mål for materialgjenvinning av husholdningsavfall i kommunen og legge til rette for ombruk ved kommunale avfallsstasjoner.
- Legge til rette for regionale ressursbanker som muliggjør høyest mulig utnyttelse av avfallsressurser fra masseuttak og bygg og anleggsprosjekter.

Tiltak og virkemidler i næringslivet

Næringslivet har en nøkkelrolle i å senke forbruket. Næringsaktører kan gjennom samarbeid og tiltak i egen virksomhet være en katalysator for utviklingen av nye forretningsmodeller, sette standarder og gå foran i egen bransje og legge press på myndigheter for bedre rammevilkår for en sirkulær økonomi.

- Unngå grønnvasking! Ikke overdriv betydningen av tiltak eller framheve tiltak gjort på områder med liten reell effekt, og benytt offisielle miljømerkeordninger.
- Etterspør informasjon om miljøavtrykk fra hele livssyklusen ved innkjøp, og sett krav til underleverandører om å gjøre tiltak for ressurseffektivitet og miljøforbedringer i egen verdikjede.
- Etabler samarbeid på tvers av og innad i egen verdikjede for å utnytte materialer, arealer og andre ressurser til det fulle.
- Arbeide for rammevilkår som gjør det lønnsomt å redusere materielt forbruk.

Tiltak og virkemidler for privatpersoner

- PUST. Tenk deg om før du handler – trenger du egentlig en ting til?
- Levesettet vårt nå truer tre ganger så mange arter som i 1995. Er det verd disse ødeleggelsene? Litt raskere, litt mer komfortabelt, litt enklere, men er vi lykkeligere?
- Benytt reklamasjons og klagerettigheter når produkter ikke svarer til forventningene.

- Se etter alternative løsninger, velg produkter som kan repareres og leverandører som sikrer tilgang til reservedeler.
- Bytt, lån eller lei gjenstander du bruker sjelden.
- Om du bruker tingene dobbelt så lenge, halverer du naturavtrykket. Ta vare på det du allerede har.
- Jo flere som vet om effekten av vårt forbruk, jo flere trekker pusten før de drar kortet. Fortell venner og kjente om denne rapporten, og hva forbruket vårt fører til.
- En sirkulær økonomi vil ta ned trykket på nykjøp, som igjen vil spare dyrebare ressurser. Les mer om Naturvernforbundets arrangementer, som bidrar til dette på naturvernforbundet.no.

6.5. Den helt alminnelige naturen trenger vår støtte

Det kan være lett å tenke at vi ennå har mye natur og at det er bare de mest sjeldne eller truede artene som trenger vern. Men slik er det ikke lenger. Naturen er robust, men den tåler ikke måten vi nå bruker den på. Den trenger sammenhengende habitater, ro og fred så dyr og fugler kan fø opp sine avkom. I tillegg er vi mennesker helt avhengige av naturen. Det er fra naturens prosesser vi henter maten vår, og vi, som alle andre arter, trenger rent vann og ren luft.

6.6. På tide å brette opp ermene

Som denne rapporten klart viser, er det å ta ned forbruket vårt en del av løsningen, om vi ønsker å ta vare på naturen og de viktige artene. Naturkrisen må tas på samme alvor som klimakrisen. Det innebærer å oppfylle målene i den internasjonale naturavtalen, om 30 % vern innen 2030. Det innebærer også å gjøre strukturelle endringer, for å rigge samfunnet for et lavere og mer bærekraftig forbruk. Det må vi jobbe strukturert og målrettet for å nå – i alle nivåene skissert over. Det er ennå ikke for sent å snu utviklingen denne rapporten avdekker. Tenk om vi om noen tiår kan se tilbake på da vi fikk denne kunnskapen, og **handlet**? Les mer om Naturvernforbundets løsninger her:

PUST.

Trenger du egentlig én ting til?

